

Θέατρο & Εκπαίδευση δεσμοί αλληλεγγύης

Γκόβας, Ν., Κατσαρίδου, Μ., Μαυρέας, Δ. (επιμ.). (2012).
Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
ISBN 978-960-9529-01-3

Theatre & Education *bonds of solidarity*

Govas, N., Katsaridou, M., Mavreas, D. (eds.). (2012).
Athens: Hellenic Theatre/Drama & Education Network
ISBN 978-960-9529-01-3

Θεραπευτική συνέργεια και ενίσχυση της ενσυναίσθησης: πρακτικές εφαρμογές τεχνικών μουσικοθεραπείας και δραματοθεραπείας στην Ειδική Αγωγή και στην συνεκπαίδευση ατόμων με αναπηρίες

Κασσιανή Δημητριάδου, Ειρήνη Σταμούλη

Το άρθρο αυτό είναι ελεύθερα προσβάσιμο μέσω της ιστοσελίδας: www.TheatroEdu.gr
Εκδότης: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση
Για παραγγελίες σε έντυπη μορφή όλων των βιβλίων: info@theatroedu.gr

This article is freely accesible via the website www.TheatroEdu.gr.
Published by the **Hellenic Theatre/Drama & Education Network**.
To order hard copies write to info@theatroedu.gr

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ ΠΑΡΑΚΑΤΩ
Read the article below

Το άρθρο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί δωρεάν για έρευνα, διδασκαλία
και προσωπική μελέτη. Επιτρέπεται η αναδημοσίευση μετά από άδεια του εκδότη.

Θεραπευτική συνέργεια και ενίσχυση της ενσυναίσθησης: πρακτικές εφαρμογές τεχνικών μουσικοθεραπείας και δραματοθεραπείας στην Ειδική Αγωγή και στην συνεκπαίδευση ατόμων με αναπηρίες

Κασσιανή Δημητριάδου, Ειρήνη Σταμούλη

Περίληψη

Στα πλαίσια του εργαστηρίου εξερευνούμε τα πλεονεκτήματα της συνδιδασκαλίας ως μοντέλου παροχής ειδικής εκπαίδευσης, τη συμβολή του θεατρικού παιχνιδιού και της μουσικοκινητικής αγωγής στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας, στην κοινωνική και συναισθηματική εξέλιξη των παιδιών καθώς και στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης ως προϋπόθεσης για την ανάπτυξη δεσμών αλληλεγγύης.

Το εργαστήριο στοχεύει στη γνωριμία και εξοικείωση των συμμετεχόντων με τη χρήση θεραπευτικών τεχνικών της μουσικοκινητικής αγωγής σε συνδυασμό με το θεατρικό παιχνίδι. Συγκεκριμένα, θα αναπτυχθούν τεχνικές για το «ξύπνημα» του σώματος και τη συγκρότηση της ομάδας, παιχνίδια επικοινωνίας και συνεργασίας, δραστηριότητες αισθησιοκινητικής δράσης, ελεύθερης και συντονισμένης κίνησης με μουσικά και ηχητικά ερεθίσματα και στόχο την κινησιολογική ανάπτυξη σε σχέση με το χώρο, το χρόνο, την ομάδα, τον συμπαίκτη. Στην πορεία του εργαστηρίου θα ανακαλύψουμε πώς τα μουσικοκινητικά και θεατρικά παιχνίδια που αναπτύχθηκαν μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία για παιχνίδια ρόλων, αυτοσχεδιασμούς και σκηνικά δρώμενα.

Εισαγωγή – Θεωρητικό πλαίσιο

Οι δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του βιωματικού εργαστηρίου έχουν εφαρμοστεί στο Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.) Χίου από τις εμπνευστριες Κασσιανή Δημητριάδου και Ειρήνη Σταμούλη. Κάποιες από αυτές προϋπήρχαν και έχουν εφαρμοστεί με παραλλαγές σε άλλα εκπαιδευτικά πλαίσια –κανονικά και ειδικά νηπιαγωγεία, ειδικά δημοτικά σχολεία, ολοήμερα δημοτικά σχολεία, καθώς και σε τάξεις κανονικών δημοτικών σχολείων και θεατρικών ομάδων εφήβων και ενηλίκων.

Στο Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. Χίου οι συνθήκες ήταν από κάθε άποψη πιο βοηθητικές στο να εφαρμοστούν οι δραστηριότητες αυτές με τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Αντικειμενικοί παράγοντες –όπως η αναλογία μαθητών ανά εκπαιδευτικό και το ωράριο των ειδικών σχολείων- αλλά και υποκειμενικοί –υλική και πρακτική υποστήριξη από τη διοίκηση, τον πυρήνα του σχολείου, πολύ θετική διάθεση για συνεργασία από μεγάλη μερίδα των συναδέλφων- άφησαν περιθώρια για δημιουργική και ουσιαστική παρέμβαση.

Η Ειρήνη Σταμούλη εργαζόταν 12 ώρες την εβδομάδα στο Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. Χίου, ενώ η Κασσιανή Δημητριάδου εργαζόταν ως αναπληρώτρια με πλήρες ωράριο (21 ώρες). Τα 6 τμήματα του σχολείου απαρτιζόνταν από 5 παιδιά το καθένα, με διαφορετικές αναπηρίες αλλά παρόμοιο νοητικό δυναμικό ανά τμήμα. Τις 12 ώρες οι δύο εκπαιδευτικοί πραγματοποιούσαν συνδιδασκαλία με δύο τμήματα ταυτόχρονα, ενώ συχνά την παρέμβαση ενίσχυαν η εργοθεραπεύτρια και η κοινωνική λειτουργός του σχολείου, συμβάλλοντας καταλυτικά με τη δική τους οπτική και εμπειρία.

Η συνδιδασκαλία λάμβανε χώρα στην αίθουσα μουσικής, όπου υπήρχε όλη η απαραίτητη υποδομή. Τα μοντέλα συνδιδασκαλίας που χρησιμοποιήθηκαν ήταν αυτό της ομαδικής συνδιδασκαλίας ανάλογα με τη δραστηριότητα, καθεμιά από τις εκπαιδευτικούς αναλάμβανε ρόλο άλλοτε καθοδήγησης και άλλοτε βοηθητικό. Ο σχεδιασμός των δραστηριοτήτων και η διαχείριση της τάξης γινόταν από κοινού, κάτι που απαιτεί ανάπτυξη και διατήρηση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και του αμοιβαίου σεβασμού μεταξύ των εκπαιδευτικών, καθώς και την υιοθέτηση μιας ανοιχτής στάσης απέναντι στα διαφορετικά στυλ διδασκαλίας της κάθε εκπαιδευτικού (Friend & Bursuck 2002). Παρόλο που η αναλογία μαθητών ανά εκπαιδευτικό δεν μεταβαλ-

λόταν, η ταυτόχρονη παρουσία μας και το μίρασμα της ευθύνης λειτουργούσε εξισορροπητικά αναφορικά με το άγχος διαχείρισης και τη ροή της διδασκαλίας.

Οι βασικοί στόχοι των δραστηριοτήτων είναι η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των παιδιών αλλά και της αμοιβαίας εκτίμησης μεταξύ των μελών κάθε ομάδας, η ενίσχυση της αίσθησης του σώματος, του προσωπικού χώρου και του χώρου των άλλων, η ενίσχυση της εμπιστοσύνης ανάμεσα στα μέλη κάθε ομάδας, η ανακάλυψη και ενίσχυση μέσω επικοινωνίας, η αξιοποίηση μη λεκτικών μέσω επικοινωνίας με στόχο την αυτοέκφραση. Οι μουσικοθεατρικές δραστηριότητες όφειλαν να παρέχουν τη δυνατότητα στα άτομα με χαμηλότερο νοητικό δυναμικό να τις κατανοούν, να συμμετέχουν ισότιμα και να τις απολαμβάνουν, και την ίδια στιγμή να απευθύνονται στο σύνολο της ομάδας και να είναι αρκετά ενδιαισθητικές για όλους χωρίς να παραμελούνται οι εκπαιδευτικοί στόχοι.

Όταν αναφερόμαστε στην *ενσυναίσθηση*, την ικανότητα δηλαδή να μπαίνουμε στη θέση κάποιου άλλου, στη σωματική έκφραση, στην αντίληψη του χώρου και των ορίων του, δεν μπορούμε παρά να σκεφτούμε το θεατρικό παιχνίδι. Οι δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν αποτελούν μουσικοκινητική προσαρμογή θεατρικών παιχνιδιών. Για να ενισχυθεί η ενσυναίσθηση και η υπευθυνότητα, η επίγνωση δηλαδή των συνεπειών των πράξεων κάθε ατόμου στο σύνολο, χρησιμοποιήθηκαν μουσικοθεατρικά παιχνίδια με κυρίαρχο το στοιχείο της αντανάκλασης και του ελέγχου («Μουσικοί Καθρέφτες», «Το Μαντήλι», «Ο Μαέστρος», «Κάνε ό,τι κάνω», «Το τύμπανο χτυπά»). Στα παιχνίδια αυτά το άτομο αντιλαμβάνεται τις επιπτώσεις που έχουν οι επιλογές του στην ομάδα, ενώ ταυτόχρονα απολαμβάνει το αίσθημα παντοδυναμίας που του δίνει ο έλεγχος πάνω στην ομάδα.

Στις δραστηριότητες περιλαμβανόταν το τραγούδι έναρξης («Γεια σου, είσαι καλά;» ή «Αρχίζει η μουσική σαν καλημέρα»), το οποίο αφενός δίνει ευχαρίστηση στους συμμετέχοντες (ακόμη και στους εμψυχωτές!), αφετέρου δημιουργεί ένα κλίμα συνοχής και ενεργής ενότητας (Nordoff & Robins, 1983)¹. Αντίστοιχα, στο τέλος κάθε μάθημα έκλεινε με το τραγούδι λήξης («Γεια σου, και θα σε ξαναδώ»), τηρώντας το σχήμα *Αφιξη - Προθέρμανση - Κύρια δραστηριότητα - Τερματισμός - Αποχώρηση*, που προτείνεται ως ενδεδειγμένη δομή των μαθημάτων της δραματοθεραπείας (Ζαφειριάδης & Δαρβούδης 2010)². Είναι σημαντικό να σηματοδοτείται η έναρξη και η λήξη των μαθημάτων, καθώς το σχήμα αυτό παρέχει αίσθημα ασφάλειας στους συμμετέχοντες, ανεξάρτητα από την ηλικία τους, και ακολουθεί την αρχή της εμπειρίας (ή πλαίσιωσης)³.

Στην ψυχοθεραπεία, ως *εμπειρία* (<εμπειρέχομαι> ορίζεται ένας ασφαλής, συνεπής και σταθερός τόπος με ασφαλή όρια, που προσφέρεται έτσι ώστε να μπορεί να πραγματοποιηθεί το θεραπευτικό έργο (Rima 2010). Αυτός ο «τόπος» αναφέρεται στον χώρο και τον χρόνο στον οποίο δρα η ομάδα, στις δραστηριότητες τις οποίες εκτελεί η ομάδα, στη στάση και συμπεριφορά του θεραπευτή/εμψυχωτή. Ο τόπος αυτός παρέχει τη δυνατότητα για αυτοέκφραση στα άτομα με προβλήματα συμπεριφοράς ή/και αναπτυξιακές διαταραχές, χωρίς να βιώνουν το αίσθημα ότι η έκφρασή τους μπορεί να είναι καταστροφική για την ομάδα. Αντίθετα, στον τόπο αυτόν η χαοτική εμπειρία τους δεν είναι εκτός ελέγχου και μπορεί να αποκτήσει αρχή, μέση και τέλος. Συνεπώς, εκτός από τη δομή των μαθημάτων, *η αρχή, η μέση και το τέλος θα πρέπει να σηματοδοτούνται και μέσα στις ίδιες τις δραστηριότητες*.

Οι δραστηριότητες που εφαρμόστηκαν στο Ε.Ε.Ε.Κ. Χίου περιλάμβαναν αρκετό *τραγούδι*, το οποίο ενθαρρύνει τα παιδιά να ανταποκρίνονται ως ομάδα και να διατηρούν τη συνοχή τους καθ' όλη τη διδακτική ώρα, ενώ παράλληλα εξασφαλίζει την ενεργή συμμετοχή καθενός από αυτά, χωρίς να αισθάνονται εκτεθειμένα. Επίσης, όταν το τραγούδι παρεμβάλλεται ανάμεσα στα στάδια μιας δραστηριότητας με εναλλαγή σειράς (μορφή *rondo*, ΑΒΑΓΑΔΑΕΑ...⁴), καθιστά την αναμονή ευχάριστα ανεκτή, καθώς τα παιδιά αφενός διατηρούνται απασχολημένα, αφετέρου εκπληρώνουν μια αποστολή σε όλη τη διάρκεια της δραστηριότητας (Nordoff & Robins 1983). Συνήθως τα τραγούδια συνοδεύονταν από κίνηση, ώστε τα παιδιά με ελλειμματική προσοχή και υπερκινητικότητα να διοχετεύουν την ενεργητικότητά τους σε κάτι παραγωγικό για το σύνολο της τάξης, τα δε παιδιά με απροσεξία να είναι παρόντα και ενεργά σε μια ομαδική δραστηριότητα. Η μορφή *rondo* διασφαλίζει την αναλογία *χαλάρωσης-εκτόνωσης* σε κάθε δραστηριότητα. Έτσι, κάθε άτομο μπορεί με ασφάλεια να εκφραστεί όσο έντονα επιθυμεί στο μέρος της εκτόνωσης, γνωρίζοντας ότι αυτή η έκφραση τελειώνει τη στιγμή που ξεκινά το κομμάτι της χαλάρωσης. Εδώ χρειάζεται να τονιστεί ότι, εφόσον τηρούνται οι κανόνες της δραστηριότητας, *δεν υπάρχει σωστή και λάθος αυτοέκφραση*. Ενθαρρύνουμε και παρακινούμε τα παιδιά να εκφραστούν, χωρίς να τους υποδεικνύουμε πιεστικά τον «σωστό» τρόπο εκτέλεσης της δραστηριότητας. Με αυτόν τον τρόπο, η συμπεριφορά που στιγματίζει το άτομο ως προβληματικό (υπερκινητικότητα, στερεοτυπία ή τικ), στις δραστηριότητες αυτές δεν αποκλείεται, αλλά αποκτά νόημα και γίνεται αποδεκτή ως μέρος ενός μουσικοθεατρικού παιχνιδιού.

Ένας ακόμη λόγος για τον οποίο δόθηκε τόση έμφαση στο τραγούδι είναι η δυνατότητα που παρέχει σε άτομα με διαταραχές λόγου και ομιλίας, να εκφραστούν λεκτικά (Sacks 2008). Οι *στίχοι συνήθως περιελάμ-*

βαναν οδηγίες για την εκτέλεση των δραστηριοτήτων· ιδιαίτερα για τα παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές και νοητική καθυστέρηση, είναι πολύ σημαντικό να τραγουδούν αυτά που καλούνται να κάνουν μέσα σε μια δραστηριότητα, καθώς έτσι τα κατανοούν καλύτερα και μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα χωρίς να δέχονται παρατεταμένες οδηγίες από την εκπαιδευτικό και τους συμμαθητές τους (Nordoff & Robins 1983). Για να εμπνευσθούν καλύτερα οι δεξιότητες στις οποίες στοχεύει κάθε δραστηριότητα, χρειάζεται *συνέπεια* στην εκτέλεσή της. Όταν θέλουμε λ.χ. να ενισχύσουμε την ικανότητα των παιδιών να παίζουν στη σειρά, θα πρέπει να τηρείται η σειρά και να μην παρακάμπτεται κανένα μέλος της ομάδας, το οποίο θεωρείται ότι δεν μπορεί ή δεν χρειάζεται να επωφεληθεί από τη δραστηριότητα. *Συμπεριλαμβάνουμε όλα τα μέλη της ομάδας*: τα άτομα με βαριές αναπηρίες, τους παιδαγωγούς/εμπνευστές, όλους όσους είναι παρόντες. Επίσης, στο ήσυχο μέρος μιας δραστηριότητας είναι απαραίτητο ο παιδαγωγός/εμπνευστής να αποφεύγει να κάνει λεκτικές υποδείξεις ή, αν κρίνει ότι είναι αναγκαίο να τις κάνει, αυτές να γίνονται χαμηλόφωνα, ψιθυριστά.

Ένα ακόμη επίπεδο εμπειρίας επιτυγχάνεται με τη *χρήση του μυθικού στοιχείου*, που είναι παρόν στη θεατρική πράξη. Ο μύθος παρέχει στα μουσικοθεατρικά παιχνίδια ένα πλαίσιο, μια οργανική συνοχή και λόγο ύπαρξης. Η δραστηριότητα αποτελεί μέρος και απορρέει φυσικά και αβίαστα μέσα από μια διδακτική ολότητα (βλ. δραστηριότητα «Φάρμα/Ζωολογικός κήπος»). Κατά την αναπαράσταση ενός παραμυθιού, το άτομο αναπτύσσει την ικανότητα να πλάθει φανταστικούς κόσμους, οι οποίοι οργανώνουν, ενεργοποιούν και νοηματοδοτούν την εμπειρία του (Ζαφειριάδης & Δαρβούδης 2010). Ο μύθος προσφέρει τη δυνατότητα της *ταύτισης*, μιας διαδικασίας απαραίτητης για την ανάπτυξη της αίσθησης του εαυτού αλλά και για την ενίσχυση της ενσυναίσθησης. Όταν ένα άτομο ταυτίζεται με κάποιον ήρωα, μπορεί να κατανοήσει καλύτερα τα κίνητρα και τις πράξεις του ήρωα αυτού αλλά και τις αντιδράσεις του περιβάλλοντός του. Συνεπώς, ο μύθος βοηθά το άτομο να κατανοήσει τον κόσμο και την πραγματικότητα. Όμως ο μύθος δεν είναι πραγματικότητα, αλλά ένας αρχετυπικός συμβολισμός της, που εκφράζει την ανάγκη του ανθρώπινου πνεύματος να εκφραστεί με εικόνες. Αυτός ο συμβολικός χαρακτήρας καθιστά το μύθο έναν ασφαλή τόπο βίωσης και μεταφοράς της διαλεκτικής των ανθρώπινων σχέσεων και συναισθημάτων (Wärja-Danielsson 1999). Η μουσική συμπληρώνει το μύθο, ωθώντας το άτομο από την κατανόηση στην επικοινωνία με τον κόσμο και την πραγματικότητα (Καρτασίδου 2004).

Στα μαθήματα χρησιμοποιήθηκαν όλες οι παραπάνω δραματοθεραπευτικές και μουσικοθεραπευτικές τεχνικές. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν με μεγάλη θέρμη και παρατηρήθηκαν σημαντικές αλλαγές στη συμπεριφορά αρκετών από αυτά⁵. Αναδείχθηκαν ικανότητες που ούτε τα ίδια τα παιδιά, ούτε οι άνθρωποι στο κοντινό και ευρύτερο περιβάλλον τους πίστευαν ότι υπήρχαν. Και αυτό είναι ένα από τα σημαντικότερα δώρα της εκπαίδευσης!

Περιγραφή εργαστηρίου

Α. Άφιξη

1. Τραγούδι έναρξης

Κύριος στόχος

Η εμπέδωση του συναισθήματος της αποδοχής, της οικειότητας και της ασφάλειας ανάμεσα στα μέλη της ομάδας

Περαιτέρω στόχοι

Η δημιουργία ευχάριστου κλίματος ώστε να βοηθήσουμε την ομάδα να προσαρμοστεί ομαλά πριν την οργάνωση των δραστηριοτήτων

Εξοπλισμός

Πληκτροφόρο όργανο ή ξυλόφωνο/μεταλλόφωνο

Αριθμός συμμετεχόντων

2-14

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Η δασκάλα παίζει τη μελωδία πάνω στην οποία αμέσως μετά τραγουδούμε σε κάθε μέλος της ομάδας με τη σειρά «Γεια σου [π.χ. Ειρήνη], είσαι καλά;».

Παρατηρήσεις	Ο μουσικός χαιρετισμός πρέπει να τραγουδιέται από όλα τα μέλη της ομάδας, όχι μόνο από την παιδαγωγό. Χαιρετούμε όλα τα μέλη της ομάδας, συνεπώς και τους παιδαγωγούς/εμπυχωτές. Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να απαντήσουν αρνητικά στην ερώτηση «Είσαι καλά;» ή ακόμη και να την παραφράσουν. Είναι μια αφορμή για προσωπική έκφραση, δεν θα πρέπει να δημιουργείται η αίσθηση ότι μόνο μια θετική απάντηση είναι αποδεκτή.
Παραλλαγές	Αν ο αριθμός των παιδιών είναι πολύ μεγάλος και η ομάδα έχει εξοικειωθεί με τη δραστηριότητα, μπορούμε να αρκεστούμε στο «Γεια σας παιδιά, είστε καλά;».
Πηγή	Μουσική – στίχοι: Χριστιάνα Αδαμοπούλου

B. Προθέρμανση

1. Το παιχνίδι με την μπάλα

Κύριος στόχος

Περαιτέρω στόχοι

Εξοπλισμός

Αριθμός συμμετεχόντων

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Η γνωριμία των μελών της ομάδας

Η μη λεκτική επικοινωνία

Η συγκέντρωση της προσοχής.

Η ετοιμότητα του σώματος.

Μία μαλακή μπάλα

4-20

Είμαστε όρθιοι σε κύκλο. Α' Στάδιο: πετάμε την μπάλα σε κάποιον από την ομάδα αφού πρώτα τον κοιτάξουμε στα μάτια και συνεννοηθούμε με ένα νεύμα.

Β' στάδιο: πετάμε την μπάλα διατηρώντας την οπτική επαφή με τον αποδέκτη και φωνάζουμε το δικό μας όνομα.

Γ' στάδιο: πετάμε την μπάλα φωνάζοντας το όνομα του αποδέκτη.

Παρατηρήσεις

Κάθε φορά που η μπάλα πέφτει κάτω, αυτό εντάσσεται στη χαρά του παιχνιδιού. Το λάθος απενοχοποιείται και αξιοποιείται με την άμεση διόρθωσή του.

2. Οι μεταμορφώσεις της μπάλας

Κύριος στόχος

Περαιτέρω στόχοι

Εξοπλισμός

Αριθμός συμμετεχόντων

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Η μεταβολή της αίσθησης σε κίνηση και έκφραση

Η συγκέντρωση της προσοχής

Μία μαλακή μπάλα

4-20

Η ομάδα κάθεται σε κύκλο. Η εμπυχωτρία κρατάει τη μπάλα και δηλώνει ότι είναι ένα αντικείμενο π.χ. πολύτιμο. Χωρίς να μιλάει και με την αντίστοιχη εκφραστικότητα στην κίνησή της, δίνει την μπάλα στο διπλανό της που αποδίδει με τη σειρά του την ίδια αίσθηση. Η διαδικασία συνεχίζεται καθώς η μπάλα περνά από όλα τα πρόσωπα στον κύκλο. Κατά τον ίδιο τρόπο η μπάλα μεταμορφώνεται σε αντικείμενο βαρύ, εύθραυστο, καυτό, βρώμικο, αγαπημένο κ.λπ.

Παρατηρήσεις

Μπορούμε να συνεχίσουμε το παιχνίδι δίνοντας τη δυνατότητα σε όποιον από την ομάδα επιθυμεί να προτείνει και να υποδείξει μία νέα «μεταμόρφωση» που στηρίζεται είτε σε μία κατάσταση (π.χ. δίνουμε την μπάλα χαρούμενα) είτε σε κάποια περιγραφή (π.χ. η μπάλα γίνεται μαξιλάρι και κοιμάμαι).

3. Σωματική έκφραση: Ελεύθερη κίνηση

Κύριος στόχος

Περαιτέρω στόχοι

Εξοπλισμός

Αριθμός συμμετεχόντων

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Η γνωριμία με το σώμα και η απελευθέρωσή του

Η ανάπτυξη της αίσθησης του χώρου και των άλλων γύρω μας

Ο έλεγχος των κινήσεων ανάλογα με την ταχύτητα του ηχητικού ερεθίσματος

Κρουστό όργανο (ντέφι, ταμπουρίνο, ξυλάκια)

3-20

Ο εμπυχωτής χτυπά ένα σταθερό ρυθμό και η ομάδα κινείται ελεύθερα στον οριοθετημένο χώρο με στόχο να κινηθούν όλα τα μέλη του

σώματος. Οδηγίες: Κρατάμε τη σπονδυλική στήλη όρθια, τους ώμους χαλαρούς, τα χέρια κρέμονται στο πλάι. Κινούμαστε προς διάφορες κατευθύνσεις, αποφεύγουμε τις συγκρούσεις, δεν συζητάμε. Με ένα σήμα-παύση «παγώνουμε», κλείνουμε τα μάτια και φανταζόμαστε τη θέση και το σχήμα που έχει πάρει το σώμα μας στο χώρο. Βάδισμα με τα πέλματα μέσα-έξω, μύτες-φτέρνες, βαριά-ανάλαφρα, κουτσό, με αλλαγή του βάρους. Κίνηση με τα χέρια εμπρός-πίσω, πάνω-κάτω, με τα δάχτυλα να σφίγγουν-ανοίγουν κ.λπ.

4. Σωματική έκφραση: Αισθησιοκινητική δράση

Κύριος στόχος

Η μεταβολή της κίνησης σε μέσο έκφρασης

Περαιτέρω στόχοι

Η ενίσχυση της συγκέντρωσης προσοχής και η ετοιμότητα

Η κατανόηση του συμβολισμού των χειρονομιών

Εξοπλισμός Πληκτροφόρο όργανο (π.ό.)

Αριθμός συμμετεχόντων

3-20

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Η ομάδα συνεχίζει να κινείται στο χώρο ακολουθώντας τις οδηγίες του εμπνευστή: τα χέρια μας χαϊδεύουν φανταστικά λουλούδια, κουβαλούν βαριές τσάντες, παίζουν με ένα μπαλόνι, πετάνε ένα βότσαλο, γίνονται φτερά, κλαριά που τα φυσάει ο άνεμος...

Τα πέλματά μας γλιστράνε σε παγωμένη επιφάνεια, στηρίζονται σε εύθραυστο πάτωμα, περπατάνε σε καυτή άμμο, σε χωράφι με λουλούδια και κατόπιν αγκάθια, σε βρεγμένο δρόμο, πηδάνε τις λακκούβες, σέρνουν παντόφλες, βουλιάζουν στο χιόνι...

Παρατηρήσεις

Τις οδηγίες του εμπνευστή ακολουθεί με κατάλληλη μουσική συνοδεία μουσικός ή, εναλλακτικά, ο εμπνευστής εναλλάσσει κομμάτια ηχογραφημένης μουσικής.

5. Σωματική έκφραση: Συντονισμένη κίνηση

Κύριοι στόχοι

Η έκφραση καταστάσεων και συναισθημάτων με το σώμα

Η συγκέντρωση και χαλάρωση της ομάδας μέσα από μία φανταστική κατάσταση που δημιουργούμε με το λόγο και τη μουσική

Περαιτέρω στόχοι

Η βελτίωση του ψυχοκινητικού συντονισμού

Ο συσχετισμός ήχου με κίνηση

Αριθμός συμμετεχόντων

3-20

Εξοπλισμός

Πληκτροφόρο όργανο (π.ό.)

Διεξαγωγή δραστηριότητας

α) Ο εμπνευστής παροτρύνει την ομάδα να κινηθεί στο χώρο με αφορμή ένα συναίσθημα που ο ίδιος κάθε φορά αναφέρει (π.χ. περπατάμε χαρούμενα, περήφανα, φοβισμένα, λυπημένα, κουρασμένα κ.λπ.)

β) Καθοδηγούμενος αυτοσχεδιασμός: ο εμπνευστής περιγράφει μια πιο αναλυτική κατάσταση – ιστορία την οποία η ομάδα καλείται να αποδώσει αυθόρμητα και συλλογικά (π.χ. Ο ήλιος λάμπει, είναι μια όμορφη μέρα, φοράμε το σακίδιό μας και κάνουμε πεζοπορία στην εξοχή. Αρχίζουμε να σκαρφαλώνουμε ένα χαμηλό λόφο, τα βήματά μας γίνονται αργά... κ.λπ.).

Παρατηρήσεις

Κατά τη διεξαγωγή των παραπάνω δραστηριοτήτων, ο ίδιος ο εμπνευστής ή ο μουσικοπαιδαγωγός παίζει στο π.ό. ένα μουσικό θέμα που υποβάλλει αντίστοιχα την κινητική συμπεριφορά των συμμετεχόντων (για τις μεταβολές στη μουσική, βλ. την πιο κάτω δραστηριότητα «Μουσικοί Καθρέφτες»).

6. Σωματική έκφραση: Μουσικοί καθρέφτες

Κύριος στόχος

Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του ατόμου και η ενίσχυση των δεσμών εμπιστοσύνης μέσα στην ομάδα

Περαιτέρω στόχοι

Η βελτίωση του κινητικού ελέγχου

Η βελτίωση της συγκέντρωσης προσοχής

Η ανάπτυξη της φαντασίας

Η ανάπτυξη της παρατηρητικότητας

Η βελτίωση της βλεμματικής επαφής

Εξοπλισμός
Διεξαγωγή δραστηριότητας

Πληκτροφόρο όργανο (π.ό.) ή ηχογραφημένη μουσική.
Τα παιδιά χωρίζονται σε δυο ομάδες σε ευθύγραμμη διάταξη, το ένα πίσω από το άλλο. Ένα παιδί από την ομάδα ορίζεται αρχηγός και στέκεται απέναντι από τα υπόλοιπα, πάνω σε καρέκλα. Το παιδί αυτό κινείται σύμφωνα με τη μουσική και τα υπόλοιπα το μιμούνται σαν να ήταν το είδωλό του στον καθρέφτη. Μόλις αλλάξει το κομμάτι, κατεβαίνει ο αρχηγός κι ένα άλλο παιδί έρχεται στη θέση του. Συνεχίζεται μέχρι να γίνουν όλα τα παιδιά της ομάδας αρχηγοί.

Παρατηρήσεις

Η μουσική είναι καλό να περιέχει μεγάλες αντιθέσεις (μείζονα-ελάσσονα, γρήγορα-αργά, δυνατά-σιγά, διαφορετικά στυλ –βαλς, εμβατήριο, λυρικό, θρίλερ!– και όργανα).

Θα ήταν προτιμότερο το πρώτο κομμάτι να είναι αργό, ώστε να ξεκινούν τα παιδιά με αργές κινήσεις που είναι πιο εύκολο να τις παρακολουθούν και να τις μιμηθούν.

Μια τέτοια δραστηριότητα θα μπορούσε να εντάσσεται σε ένα ημερήσιο πρόγραμμα με ενιαία θεματική, όπως το νερό (το καθρέφτισμα στο νερό) ή το Λούβρο (όπου υπάρχει αίθουσα με πολλούς καθρέφτες).

Παραλλαγές

Σε μικρότερες ομάδες (έως 10 ατόμων) θα μπορούσαν να χωριστούν σε ζευγάρια αρχηγών και ειδώλων, που θα εναλλάσσονται, καθώς οι υπόλοιποι θα παρατηρούν.

Για να γίνεται κατανοητή εναλλαγή των ρόλων, μπορούμε να δημιουργήσουμε μια διαχωριστική γραμμή στο πάτωμα. Όποιος είναι από τη μία μεριά της γραμμής θα είναι αρχηγός και ο άλλος το είδωλο.

«Εικόνα στον καθρέφτη» (σελ. 183) στο *Μαγικό αυλό* (Oldfield 2007).

Πηγή

Γ. Κύρια Δραστηριότητα

1. Το Παζάρι

Κύριος στόχος
Περαιτέρω στόχοι
Εξοπλισμός

Η ανάπτυξη του κινητικού ελέγχου και της συγκέντρωσης προσοχής
Η ανάπτυξη της προσμονής και της ικανότητας να παίζουν στη σειρά
Κρουστά Οργά (όσα και οι συμμετέχοντες)

Πληκτροφόρο όργανο (π.ό.) ή κιθάρα (προαιρετικά)

Αριθμός συμμετεχόντων

4-25

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Τα παιδιά είναι καθισμένα σε κύκλο ή στα θρανία τους (αν είναι πολλά, λ.χ. πάνω από 16). Κάθε παιδί κρατάει κι ένα όργανο. Τραγουδούμε το «Όταν θα πάω κυρά μου στο παζάρι», παραλλάσσοντας τους στίχους του Νίκου Φατσέα ως εξής:

Όταν θα πάω κυρά μου (παιδιά μου) στο Παζάρι,

Θα (σ') αγοράσω 1 (2, 3, λίγες) μαράκες,

Οι μαράκες [ακούγονται οι μαράκες] θα σε ξυπνάνε κάθε πρωί!

Όταν θα πάω κυρά μου (παιδιά μου) στο Παζάρι,

Θα (σ') αγοράσω 1 (2, 3, λίγα) τριγωνάκια,

Τα τριγωνάκια [ακούγονται τα τριγωνάκια],

Οι μαράκες [ακούγονται οι μαράκες] θα σε ξυπνάνε κάθε πρωί!

κ.ο.κ. Και στην τελευταία στροφή τραγουδούμε

Όταν θα πάω κυρά μου (παιδιά μου) στο Παζάρι,

Θα (σ') αγοράσω ΟΛΑ τα οργανάκια,

Τα οργανάκια [παίζουμε όλα τα όργανα] θα σε ξυπνάνε κάθε πρωί!

Μπορούμε να συνοδεύουμε στο π.ό.

Παρατηρήσεις

Παραλλαγές

Μοιράζουμε στα παιδιά χαρτάκια που απεικονίζουν όργανα ορχήστρας ή παραδοσιακά όργανα –εφόσον έχει προηγηθεί σχετική διδακτική ενότητα και τα παιδιά είναι εξοικειωμένα με αυτά τα όργανα, έχουν δει βίντεο με οργανοπαίκτες κ.λπ. Έτσι, όταν θα ονοματίζουμε ένα όργανο, π.χ. *θα σου αγοράσω ένα βιολοντσέλο, το βιολοντσέλο...*, τα παιδιά που έχουν το βιολοντσέλο, θα κάνουν ότι παίζουν βιολοντσέλο αθόρυβα ή, καθώς παίζουν τα κατά φαντασία βιολοντσέλα, τα υπόλοιπα παιδιά κάνουν τον ήχο ανάλογα με τις κινήσεις των «τσελιστών» (αν οι «τσε-

	<p>λίστες» κάνουν ότι παίζουν γρήγορα, τα υπόλοιπα παιδιά μιμούνται τον ήχο του τσέλου γρήγορα. Προτείνεται για μεγαλύτερα παιδιά (Δ΄-Στ΄ δημοτικού) και τις αντίστοιχες νοητικές ηλικίες. Μουσική: Ζοζέφ Κορίνθιος</p>
<p>Πηγή 2. Η Σειρά Κύριος στόχος Περαιτέρω στόχοι Εξοπλισμός</p>	<p>Η ανάπτυξη της προσμονής και της ικανότητας να παίζουν στη σειρά Η ανάπτυξη της ομαδικής συνεργασίας Κρουστά (ντέφι, ράβδος στη Σολ) Φλογέρα, Πληκτροφόρο όργανο (π.ό.) ή κιθάρα (προαιρετικά)</p>
<p>Αριθμός συμμετεχόντων Διεξαγωγή δραστηριότητας</p>	<p>4-20 Τα παιδιά είναι καθισμένα σε κύκλο. Κάθε παιδί κρατά στα χέρια του ένα όργανο, το οποίο και παίζει όσο τραγουδάμε. Όταν σταματούμε το τραγούδι, δίνουμε στο διπλανό μας από δεξιά το όργανο που κρατούμε και αντίστοιχα παίρνουμε το όργανο από το διπλανό παιδί από αριστερά.</p>
<p>Παρατηρήσεις</p>	<p>Ίσως χρειαστεί να ξεκινήσει η δασκάλα τη δραστηριότητα αργά και με εμφατικές κινήσεις (παίρνω – δίνω). Αν ο αριθμός συμμετεχόντων είναι μεγάλος και τα παιδιά δείχνουν να έχουν κατανοήσει τη δραστηριότητα, η δασκάλα μπορεί να επιταχύνει το ρυθμό του τραγουδιού. Αν είναι 10-20 παιδιά, μπορούμε να τα χωρίσουμε σε 2 ομάδες. Στο ήσυχο μέρος της δραστηριότητας δεν πρέπει να ακούγεται ο παραμικρός ήχος· αν θέλουμε να υποδείξουμε κάτι, το κάνουμε με νεύματα.</p>
<p>Παραλλαγές</p>	<p>1. Μπορούμε στο «παίρνω» να διακινούμε τα όργανα κοιτώντας αυτόν που μας δίνει το όργανο (αριστερά), στο «παίζω» να παίζουμε, στο «δίνω» να διακινούμε ξανά κοιτώντας αυτόν στον οποίο δίνουμε το όργανο (δεξιά) και να συνεχίσουμε να παίζουμε. (Στόχος η ανάπτυξη της βλεμματικής επαφής). 2. Ένα ή δύο όργανα διακινούνται χέρι με χέρι ανάμεσα στους συμμετέχοντες, καθώς οι υπόλοιποι τραγουδούν και η δασκάλα παίζει στο π.ό. ή την κιθάρα. Σε όποιο παιδί σταματήσει το όργανο στο τέλος του τραγουδιού, λέμε το όνομά του (λ.χ. «Είν' του ... Γιώργου η σειρά»), το παιδί κρατά το όργανο και παίζει, ενώ η δασκάλα συνοδεύει στη φλογέρα ή κάνουμε όπως στο «Κοιμισμένο Ντέφι» (αντίστροφη μέτρηση ή λάχνισμα κ.λπ.). Η δραστηριότητα συνεχίζεται μέχρι να παίζουν όλα τα παιδιά.</p>
<p>Πηγή</p>	<p>Μουσική: Κασσιανή Δημητριάδου Στίχοι: Κασσιανή Δημητριάδου, Ουρανία Νάτση, Ειρήνη Καραμπά</p>
<p>3. Το μαντήλι Κύριος στόχος Περαιτέρω στόχοι Εξοπλισμός</p>	<p>Η βελτίωση της παρατηρητικότητας και του συντονισμού Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης Κρουστά Orff</p>
<p>Αριθμός συμμετεχόντων Διεξαγωγή δραστηριότητας</p>	<p>2-14 Ένα παιδί κρατά ένα μαντήλι. Όσο το μαντήλι βρίσκεται στον αέρα, η υπόλοιπη ομάδα παίζει τα κρουστά. Όταν το παιδί πιάσει το μαντήλι στα χέρια του ή το αφήσει να πέσει στο πάτωμα, η υπόλοιπη ομάδα σταματά να παίζει.</p>
<p>Παραλλαγές</p>	<p>Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και άλλα αντικείμενα που πέφτουν αργά, όπως μπαλόνι, φτερό. Αντί να παίζουμε όργανα, μπορούμε να τραγουδάμε κάποιο τραγούδι που είναι πολύ γνώριμο και αγαπητό στα παιδιά.</p>
<p>4. Ο Μαέστρος Κύριος στόχος Περαιτέρω στόχοι</p>	<p>Η βελτίωση της παρατηρητικότητας Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης Η ανάπτυξη ηγετικών ικανοτήτων Η ανάπτυξη του συντονισμού</p>

Εξοπλισμός
Αριθμός συμμετεχόντων

Κρουστά Orff.
4-7

Διεξαγωγή δραστηριότητας Η εμπυχώτρια κάνει το «μαέστρο» και τα παιδιά παίζουν τα όργανα και τραγουδούν σύμφωνα με τα λόγια του τραγουδιού και τις υποδείξεις του μαέστρου. Κατόπιν ένα-ένα τα παιδιά κάνουν το μαέστρο και τα υπόλοιπα κάνουν ό,τι και πριν. Τραγουδούμε στη μελωδία του «Ας κρατήσουν οι χοροί» του Δ. Σαββόπουλου.

Είμαι ο μαέστρος σας,

Και κουνώ τα χέρια μου, Να τα δύο χέρια μου βρε!

Και σας λέω δυνατά, Παίξτε δυνατά παιδιά, Χτυπήστε δυνατά!

Τώρα παίξτε' όλοι σιγά, παιδιά, Κάντε όλοι ησυχία,

Και χτυπήστε σιγά, Πιο σιγά, πιο σιγά, Μην ακούσει η κυρία!

Συνεχίζουμε τη δραστηριότητα μέχρι να κάνουν όλα τα παιδιά το «μαέστρο».

Παρατηρήσεις

Αν οι υποδείξεις του μαέστρου (με τα χέρια) έρχονται σε αντίθεση με τους στίχους του τραγουδιού, τις ακολουθούμε.

Για να εμπεδωθούν οι αντιθέσεις δυνατά-σιγά, μπορεί κάθε παιδί να κάνει μαέστρος για 2 κουπλέ.

Παραλλαγές

Αν η ομάδα αποτελείται από περισσότερα από 8-21 παιδιά, είναι προτιμότερο να την χωρίσουμε σε 2-3 υποομάδες με τους αντίστοιχους μαέστρους τους, και είναι πρόκληση σε μεγαλύτερες ηλικίες το να ακολουθεί διαφορετικές υποδείξεις η κάθε ομάδα!

Η διάταξη μπορεί να αποκλείει την οπτική επαφή της κάθε ομάδας με τους μαέστρους των υπόλοιπων ομάδων.

Πηγή

Στίχοι: Κασσιανή Δημητριάδου, Ειρήνη Καραμπά, Ουρανία Νάτση

Το μαντήλι

5. Κάνε ό,τι κάνω

Κύριος στόχος
Περαιτέρω στόχοι

Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης

Η βελτίωση του οπτικού-κινητικού συντονισμού

Η ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων

Η ανάπτυξη της φαντασίας και της πρωτοβουλίας

Εξοπλισμός

Κρουστά Orff για όλους τους συμμετέχοντες, απαραίτητα 1 ζευγάρι ξυλάκια για τον «αρχηγό»

Αριθμός συμμετεχόντων

3-14

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Η ομάδα κινείται σε κύκλο και, χωρίς να παίζουμε όργανα, τραγουδάμε:

Κάνε ό,τι κάνω εγώ, δεξ τι μπορώ να κάνω εγώ

Κάνε ό,τι κάνω εγώ, σε κάνω τώρα αρχηγό!

Όταν σταματήσει το τραγούδι, το παιδί που κρατά τα ξυλάκια, κάνει

	<p>τον «Αρχηγό», δηλαδή παίζει τα ξυλάκια με όποιον τρόπο του αρέσει. Τα υπόλοιπα παιδιά μιμούνται τις κινήσεις και το παίξιμό του στα δικά τους όργανα. Όταν το παιδί σταματήσει, δίνει τα ξυλάκια σε κάποιο άλλο παιδί, το κάνει δηλαδή «αρχηγό». Τότε αρχίζουμε πάλι να κινούμαστε σε κύκλο τραγουδώντας κ.ο.κ. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται μέχρις ότου παίξουν όλα τα παιδιά.</p>
Παρατηρήσεις	<p>Η δασκάλα παίρνει αρχικά τα ξυλάκια, για να δείξει τη δραστηριότητα στα παιδιά. Μιμούμαστε όλες τις κινήσεις του αρχηγού, τις εκφράσεις του προσώπου, τυχόν κραυγές ή γέλια. Στην περίπτωση που έχουμε παιδιά με αυτισμό, όταν αυτά γίνονται «αρχηγοί», είναι πολύ σημαντικό να μιμηθούμε και τις στερεοτυπίες, κινητικές ή φωνητικές. Με αυτόν τον τρόπο δεν κοροϊδεύουμε το παιδί, αλλά καθιστούμε τις στερεοτυπίες μέσο επικοινωνίας με την ομάδα. Η μίμηση αυτή συμβαίνει μόνο όσο το παιδί με αυτισμό είναι «αρχηγός».</p>
Παραλλαγές	<p>Για να αποκτήσουν καλύτερη αίσθηση του χώρου τα παιδιά, μπορούμε να αλλάζουμε τη φορά της κίνησης σε κύκλο, κάθε φορά που τραγουδάμε.</p>
Πηγή	<p>Μουσική - Στίχοι: Κασσιανή Δημητριάδου Βασισμένη σε δραστηριότητα της Ιωάννας Ετμεκτσόγλου</p>
6. Το τύμπανο χτυπά	
Κύριος στόχος	<p>Η ανάπτυξη του κινητικού ελέγχου και της συγκέντρωσης προσοχής</p>
Περαιτέρω στόχοι	<p>Η ανάπτυξη της ομαδικής συνεργασίας Η ανάπτυξη της αίσθησης του ρυθμού</p>
Εξοπλισμός	<p>Ένα τυμπανάκι (ή ταμπουρίνο ή τουμπελέκι)</p>
Αριθμός συμμετεχόντων	<p>2-16</p>
Διεξαγωγή δραστηριότητας	<p>Οι συμμετέχοντες σχηματίζουν κύκλο. Ένα παιδί κρατά το τυμπανάκι.</p>
	<p>Όσο διαρκεί το τραγούδι, το παιδί χτυπά το τυμπανάκι και όλοι μαζί περπατούμε σε κύκλο.</p>
	<p><i>Το τύμπανο χτυπά, περπατάμε παιδιά (δισ)</i></p>
	<p><i>Το τύμπανο σταμάτησε κι εγώ δεν περπατώ,</i></p>
	<p><i>Το τύμπανο σταμάτησε κι εγώ σας χαιρετώ.</i></p>
	<p>Αφού τελειώσει το τραγούδι, το παιδί δίνει το τυμπανάκι σε όποιον βρίσκεται πίσω του. Η δραστηριότητα συνεχίζεται μέχρι να παίξουν όλα τα παιδιά.</p>
	<p>Θα χρειαστεί να ξεκινήσει η δασκάλα τη δραστηριότητα δείχνοντας με εμφατικό βλέμμα το σταμάτημα (τα πόδια που δεν κινούνται).</p>
	<p>Μπορούμε να αυξομειώνουμε την ταχύτητα, ώστε αφενός να διατηρείται το ενδιαφέρον, αφετέρου να διοχετεύουν τα παιδιά πιο αυθόρμητα την ενέργειά τους.</p>
	<p>Στο μέρος της χαλάρωσης «Το τύμπανο σταμάτησε...χαιρετώ», τραγουδάμε αργά και απαλά. Είναι η στιγμή της αποφόρτισης.</p>
	<p>Αν ο αριθμός συμμετεχόντων είναι μεγάλος (8-16 άτομα), μπορούμε να δώσουμε 2 τυμπανάκια, ένα στο πρώτο παιδί του κύκλου κι ένα στο μεσαίο.</p>
	<p>Μουσική – στίχοι: Κασσιανή Δημητριάδου, Ουρανία Νάτση, Ειρήνη Καραμπά</p>
7. Η ομάδα	
Κύριος στόχος	<p>Η βελτίωση κινητικών δεξιοτήτων</p>
Περαιτέρω στόχοι	<p>Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης Η ενίσχυση των δεσμών και της επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων</p>
Εξοπλισμός	<p>Φλογέρα ή/και ηλεκτροφόρο όργανο (π.ό.). Πέντε ράβδοι ή ηχητικοί σωλήνες («μαύρα πλήκτρα»).</p>
Αριθμός συμμετεχόντων	<p>3-14</p>

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Τα παιδιά κάθονται ή κινούνται σε κύκλο και στη μέση είναι τοποθετημένο ένα τραπεζάκι με τις ράβδους. Το πρώτο δίστιχο το τραγουδούν όλοι μαζί και στο δεύτερο δίστιχο η δασκάλα δείχνει ποιο παιδί θα προσκαλέσουν στις ράβδους.

Το τραγούδι (στη μελωδία του “Oh Suzanna”) έχει ως εξής:

♪ *Είμαστε ομάδα, ομάδα φοβερή, Που κάνουμε τραγούδι, θέατρο, μουσική*

Έλα (λ.χ.) Μίνα στο μεταλλόφωνό, Και παίξε μας λιγάκι ν’ ακούσουμ’ όλοι εδώ!

Όταν σταματά το τραγούδι, το παιδί που ακούει το όνομά του παίζει στις ράβδους και η δασκάλα το συνοδεύει αυτοσχεδιάζοντας στη φλογέρα ή το π.ό. Η δραστηριότητα συνεχίζεται μέχρι να παίξουν όλα τα παιδιά.

Παρατηρήσεις

Πιθανόν να χρειαστεί επιπλέον ενθάρρυνση σε μερικά παιδιά για να παίξουν στις ράβδους, ακόμη και να τους κρατά η δασκάλα τα χέρια όταν παίζουν.

Η φορά με την οποία περιστρέφεται η ομάδα γύρω από το τραπέζι μπορεί να αλλάζει.

Παραλλαγές

Αν η ομάδα είναι μεγάλη, μπορούν να προσκαλούνται δυο παιδιά κάθε φορά και να παίζουν από μία ράβδο.

Στον κύκλο μπορεί να είναι πιασμένη με τα παιδιά κάποια βοηθός και η δασκάλα να παίζει στο π.ό., αλλάζοντας το τέμπο, αν τα παιδιά είναι πολλά και το έχουν μάθει καλά.

Πηγή

Στίχοι: Κασσιανή Δημητριάδου, Ειρήνη Καραμπά, Ουρανία Νάτση

Το τύμπανο χτυπά

8. Το σιωπηλό ντέφι

Κύριος στόχος

Περαιτέρω στόχοι

Εξοπλισμός

Αριθμός συμμετεχόντων

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Η ανάπτυξη του κινητικού ελέγχου και της συγκέντρωσης προσοχής

Η ανάπτυξη της ομαδικής συνεργασίας

Η ανάπτυξη της υπευθυνότητας

Ντέφι

3-16

Η ομάδα κάθεται σε κύκλο. Η εμπυχώτρια δίνει αθόρυβα το ντέφι στον διπλανό της χωρίς να ακουστεί κανένας ήχος, ενώ ταυτόχρονα όλη η ομάδα τραγουδά πολύ απαλά το τραγούδι.

Το ντέφι είναι σιωπηλό και σιωπηλά γυρίζει,

Κανείς όμως δεν τραγουδά το ντέφι όταν αγγίζει.

Όταν τελειώσει το τραγούδι, το ντέφι «ξυπνάει», το παιδί που το κρατάει παίζει και η υπόλοιπη ομάδα μετρά φωναχτά αντίστροφα (5, 4, 3, 2, 1). Μόλις τελειώσει η αντίστροφη μέτρηση, αρχίζουμε πάλι να τραγουδούμε πολύ απαλά. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται μέχρι να παίξουν όλα τα παιδιά ντέφι.

Παρατηρήσεις

Η εμπυχωτρία μπορεί να ενθαρρύνει τους συμμετέχοντες να παρακολουθούν το ντέφι όσην ώρα περιμένουν να έρθει η σειρά τους.

Παραλλαγές

Αν η ομάδα είναι μεγάλη (8-16 άτομα), μπορούν να χρησιμοποιηθούν δύο όργανα ταυτόχρονα.

Η κατεύθυνση που κινείται το ντέφι μπορεί να αλλάξει ανά πάσα στιγμή.

Αντί για την αντίστροφη μέτρηση, μπορούμε να τραγουδάμε ντο-ρε-μι-φα-σολ-λα-σι-ντο ή κάποιο λάχνισμα (<http://el.wikipedia.org/wiki/Λαχνίσματα>)

Πηγή

Μουσική – στίχοι: Κασσιανή Δημητριάδου

Βασισμένο σε δραστηριότητα από τον Μαγικό Αυλό (Oldfield 2007)

Το σιωπηλό ντέφι

9. Φάρμα/ Ζωολογικός κήπος

Κύριοι στόχοι

Περαιτέρω στόχοι

Η ανάπτυξη της υπομονής και η οριοθέτηση στο χώρο

Η ενίσχυση της συγκέντρωσης προσοχής και η ετοιμότητα

Ο συσχετισμός ήχου με κίνηση

Η χρήση του σώματος και της φωνής για την παραγωγή ήχων

Η εξάσκηση της μνήμης

Εξοπλισμός

Χαρτάκια, όπου αναγράφονται τα ζώα
(προαιρετικά πληκτροφόρο όργανο)

Αριθμός Συμμετεχόντων

5-25

Διεξαγωγή δραστηριότητας

Στεκόμαστε σε κύκλο, μοιράζει η δασκάλα χαρτάκια στα οποία αναγράφεται το όνομα ενός ζώου ή απεικονίζεται το ζώο. Αν π.χ. τα παιδιά είναι 20, θα δώσουμε 5 ζώα για κάθε 4 παιδιά. Όταν ξεκινήσει το τραγούδι, η ομάδα κινείται σε κύκλο.

Η δασκάλα τραγουδά τα πρώτα τέσσερα μέτρα και τα παιδιά επαναλαμβάνουν,

Μαζευτήκαμ' όλοι εδώ,

στη φάρμα που 'ναι στο χωριό/ στον κήπο το Ζωολογικό

Έπειτα η δασκάλα τραγουδά τα επόμενα τέσσερα μέτρα

1. *Μα να 'τος έρχεται βαρύς ο γαϊδαράκος ο Ντορής!*

2. *Και να 'τος φτάνει ζωηρά ο σκύλος κουνώντας την ουρά!*

3. *Και να 'τη ήρθ' απ' τα λιβάδια, η καλή μας αγελάδα!*

4. *Μα να 'τος φτάνει πηδηχτός, ο φίλος μας ο βάτραχος!*

5. *Και να 'τη ήρθε κουνιστά, η κότα μ' όλα τα φτερά!*

και τα παιδιά των οποίων το χαρτάκι γράφει λ.χ. γαϊδούρι, μπαίνουν στον κύκλο και μιμούνται το γαϊδούρι (με κινήσεις και ήχο).

Μετρούμε αντίστροφα από το 5 ως το 1, για να επανέλθουν τα «ζώα»

	στις θέσεις τους. Επαναλαμβάνουμε τη διαδικασία μέχρι να παίξουν όλοι.
Παρατηρήσεις	Ίσως χρειαστεί να «μαγειρέψουμε» την επιλογή ή τη διανομή των «ζώων»! Αν ένα παιδί έχει σοβαρά κινητικά προβλήματα, θα ήταν άκομψο να πάρει χαρτάκι που να γράφει «καγκουρό» ή «βάτραχος». Αντίθετα, αν ένα παιδί έχει υπερκινητικότητα, ενδείκνυται να του δώσουμε τα πιο «ζωηρά» ζώα. Η δραστηριότητα μπορεί να ενταχθεί μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο διδασκαλίας σχετικά με τα ζώα, μέσα από κάποια διδακτική ενότητα, λ.χ. στο μάθημα της γλώσσας (διαθεματική προσέγγιση), ή μέσα σε ένα μύθο που έχει δημιουργήσει η παιδαγωγός/εμπυκλώτρια σε συνεργασία με τα παιδιά ή μόνη (λ.χ. «Μια φορά κι έναν καιρό σε μία φάρμα στο χωριό ζούσε η γάτα η Λενιώ. Ο ιδιοκτήτης της φάρμας παραφύρτωνε το γαϊδαράκο το Ντορή και η Λενιώ πρότεινε να κάνουν συνέλευση για να δουν πώς θα βοηθήσουν το φίλο τους» ⁶).
Παραλλαγές	Οι ομάδες των ζώων είναι ανάλογες προς τον αριθμό συμμετεχόντων και περιέχουν ισάριθμα παιδιά, όποτε αυτό είναι εφικτό. Για παράδειγμα, σε μια τάξη 10 παιδιών μπορούμε να κρατήσουμε 5 ομάδες από 2 «ζώα» η καθεμιά, αν όμως έχουμε 12 παιδιά να τα χωρίσουμε σε 4 ομάδες των 3 κ.λπ. Είναι προτιμότερο να «θυσιάσουμε» την ποικιλία για χάρη της ακρίβειας, ώστε να μη δημιουργούνται παρεξηγήσεις ανάμεσα στα παιδιά και να μη χαλαρώνει η δομή της δραστηριότητας με γκρίνιες του τύπου «κυρία, γιατί εμείς είμαστε τόσο πολλοί!».
Πηγή	Μουσική - Στίχοι: Κασσιανή Δημητριάδου

Δ. Τερματισμός

1. Δραστηριότητα Λήξης

Κύριος στόχος	Η εμπέδωση του συναισθήματος της αποδοχής, της οικειότητας και της ασφάλειας ανάμεσα στα μέλη της ομάδας
Περαιτέρω στόχοι	Η αποφόρτιση έπειτα από την εκτέλεση των κύριων δραστηριοτήτων
Εξοπλισμός	Πληκτροφόρο όργανο (π.ό.) ή ξυλόφωνο/μεταλλόφωνο
Αριθμός συμμετεχόντων	2-14
Διεξαγωγή δραστηριότητας	Η δασκάλα παίζει τη μελωδία πάνω στην οποία αμέσως μετά τραγουδούμε σε κάθε μέλος της ομάδας με τη σειρά «Γεια σου [π.χ. Ειρήνη], και θα σε ξαναδώ!».
Παρατηρήσεις	(ισχύει ό,τι και στη δραστηριότητα έναρξης)
Παραλλαγές	(ισχύει ό,τι και στη δραστηριότητα έναρξης)
Πηγή	Μουσική – στίχοι: Χριστιάνα Αδαμοπούλου

Σημειώσεις

¹ Η Καρτασίδου στο *Μουσική εκπαίδευση στην ειδική παιδαγωγική* αναφέρεται στη δραστηριότητα έναρξης ως «φάση προθέρμανσης», η οποία αποβλέπει στην ψυχική, πνευματική και σωματική προετοιμασία της ομάδας για την κύρια δραστηριότητα (Καρτασίδου 2004α).

² Η Καρτασίδου προτείνει το σχήμα Φάση προθέρμανσης – Φάση επεξεργασίας, στην οποία δίνονται τα στοιχεία της κύριας δραστηριότητας που θα πρέπει να επεξεργαστεί η ομάδα – Φάση δράσης, τον πυρήνα της όλης εξέλιξης, όπου πραγματώνονται οι στόχοι της διδασκαλίας – Φάση ανατροφοδότησης, όπου γίνεται έλεγχος κατά πόσο εκπληρώθηκαν οι στόχοι – Φάση αποθεραπείας, όπου σηματοδοτείται η λήξη της κύριας δραστηριότητας και η ομάδα χαλαρώνει και τακτοποιεί το χώρο (Καρτασίδου 2004β).

³ Όταν υπάρχει πίεση χρόνου, είναι προτιμότερο να παραλείψουμε κάποια από τις κύριες δραστηριότητες, παρά αυτές της έναρξης και της λήξης, για τους λόγους που αναφέρονται πιο κάτω.

⁴ Η μορφή *rondo* (ρεφρέν, κουπλέ, ρεφρέν κ.ο.κ.) είναι σύμφωνη με την αρχή της εμπερίεξης, καθώς το Β μέρος (το Γ, το Δ κοκ), το οποίο είναι καινούριο, εμπεριέχεται, αποτελεί δηλαδή το μεσαίο τμήμα ανάμεσα σε δύο όμοια (Α).

⁵ Η μεταφορά και γενίκευση της εμπειρίας ενός μουσικού ή θεατρικού παιχνιδιού στις υπόλοιπες δραστηριότητες της καθημερινής ζωής και αλληλεπίδρασης του ατόμου με το περιβάλλον του, μπορεί να επιτευχθεί αποτελεσματικότερα

στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης παρέμβασης σε συνεργασία με εξειδικευμένο προσωπικό (κοινωνική λειτουργός και ψυχοθεραπεύτρια – με τη χρήση λόγου και μη λεκτικών θεραπευτικών εργαλείων), καθώς επίσης και με τους γονείς του παιδιού και το υπόλοιπο προσωπικό του σχολείου ή της δομής στην οποία εργαζόμαστε. Επίσης σημαντική είναι η διάρκεια της παρέμβασης.

⁶ Στο πλαίσιο του εργαστηρίου, ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες, αφού χωρίστηκαν σε ομάδες, να ολοκληρώσουν το μύθο με τα ζώα της φάρμας, ώστε να συμπεριλάβουν ή να συνδέσουν κάποιες από τις υπόλοιπες κύριες δραστηριότητες.

Βιβλιογραφία

- Αρχοντάκη Ζ. & Φιλίππου Δ. (2003). *205 Βιωματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων ψυχοθεραπείας, κοινωνικής εργασίας, εκπαίδευσης*. Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Bean, J. & Oldfield, A. (2007). *Μαγικός Αυλός: Μουσικές δραστηριότητες για την ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων* (Ι. Ετμεκτσόγλου, Επιμ. & Χ. Αδαμοπούλου, Μετ.). Αθήνα: Νήσος.
- Boxill, E. H. (1985). *Music for the developmentally disabled*. Austin-Texas: Pro-Ed.
- Γκόβας Ν. (2002). *Για ένα δημιουργικό, νεανικό θέατρο: Ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές*. Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Ζαφειριάδης, Κ. & Δαρβούδης Α. (2010). *Η δραματοποίηση ως μέθοδος διδασκαλίας στο σύγχρονο σχολείο: Ένας πρακτικός οδηγός για εκπαιδευτικούς γενικής και ειδικής αγωγής*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη ΑΕ.
- Friend, M. & Bursuck, W. D. (2002). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers* (3η έκδ.). Boston: Allyn and Bacon.
- Καρτασιδου, Λ. (2004α). *Μουσική εκπαίδευση στην ειδική παιδαγωγική: εκπαιδευτικές-θεραπευτικές προσεγγίσεις της μουσικής στην ευρύτερη της σημασία σε άτομα με ειδικές ανάγκες*. Αθήνα: τυπωθήτω – Πιόργος Δαρδάνος.
- Καρτασιδου, Λ. (2004β). *Μάθηση μέσω κίνησης – Θεωρητικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικές εφαρμογές της ψυχοκινητικής στην ειδική παιδαγωγική*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Κουρετζής, Λ. & Άλκισις (1993). *Θεατρική Αγωγή: Βιβλίο για το δάσκαλο*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- McPherson, G. (2006). *The child as musician: a handbook of musical development*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Nordoff, P. & Robbins, C. (1983). *Music therapy in special education*. St. Louis, Mo.: Magnamusic-Baton.
- Rima J. (2010). *Lecture 3: 18 October 2010 Mother-Infant Interactions. Music Therapy and Community Music: Introduction course at University Surrey, 2010-2011*. Ανακτήθηκε 19 Νοεμβρίου 2012 από <http://musictherapysurrey.blogspot.com/>
- Sacks, O. (2008). *Musicophilia: Tales of Music and the Brain* (2η έκδ.). New York: Vintage Books.
- Schulberg, C. H. (1986). *The music therapy sourcebook: a collection of activities categorized and analyzed*. New York: Human Sciences Press.
- Töpker, R. (2009). *Durch Musik zur Sprache: Handbuch*. Nordstedt: Books on Demand GmbH.
- Wärja-Danielsson, M. (1999). *Musik und Mythos: eine Reise durch die Unterwelt. Musiktherapie auf der Grundlage der Analytischen Psychologie C.G. Jungs*. Στο Frohne-Hagerman, I. (επιμ.): *Musik und Gestalt: Klinische Musiktherapie als integrative Psychotherapie* (2η έκδ.). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Η **Κασσιανή Δημητριάδου** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Κατά τη διάρκεια των σπουδών της στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο έδωσε έμφαση στη Μουσική Παιδαγωγική και Ψυχολογία καθώς και στη Μουσική Ανθρωπολογία και Εθνολογία. Συμμετείχε στο σχεδιασμό και την υλοποίηση ερευνών δράσης στα πεδία της συνεκπαίδευσης ατόμων με αναπηρίες στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα και της διαπολιτισμικής μουσικής αγωγής στη δευτεροβάθμια και πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Έχει συμμετάσχει σε σεμινάρια μουσικοθεραπείας, χοροθεραπείας, διδακτικής μεθοδολογίας, καθώς και σε εργαστήρια σχετικά με τις εικαστικές τέχνες και το θέατρο στην ειδική αγωγή. Έχει συμμετάσχει με ανακοινώσεις της σε Συνέδρια και Ημερίδες. Ως εκπαιδευτικός έχει διδάξει σε γυμνάσια, δημοτικά και ολοήμερα σχολεία στην Κέρκυρα, τη Θεσσαλονίκη, την Πτολεμαίδα και τη Χίο, καθώς και σε ειδικά δημοτικά σχολεία στην Κέρκυρα και τη Θεσσαλονίκη και στο Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. Χίου. Είναι μέλος της ΕΕΜΕ (Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση) και του Πανελληνίου Δικτύου για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.

Η **Ειρήνη Σταμούλη** γεννήθηκε στη Χίο. Είναι απόφοιτος του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει παρακολουθήσει σεμινάρια Θεατρικού Παιχνιδιού, Εκφραστικής Κίνησης - Χορού και Σκηνοθεσίας καθώς και ποικίλα σεμινάρια για το Θέατρο στην Εκπαίδευση. Έχει συνεργαστεί με το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.) Βορείου Αιγαίου ως βοηθός σκηνοθέτη αλλά κυρίως ως επιμελήτρια θεατρικών προγραμμάτων και εκπαιδευτικού υλικού συνοδευτικού των παιδικών παραστάσεων. Ως εκπαιδευτικός δίδαξε Θεατρικό Παιχνίδι στο Τμήμα Προσχολικής Αγωγής Δραστηριοτήτων Δημιουργίας και Έκφρασης του Ι.Ε.Κ. Ν. Χίου και Θεατρική Αγωγή σε επιμορφωτικά προγράμματα της Ν.Ε.Λ.Ε. Χίου, του Κ.Ε.Ε. Χίου και του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Β. Αιγαίου. Τα τελευταία έντεκα χρόνια έχει εργασθεί ως θεατρολόγος σε ολοήμερα σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και σε σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Χίου (Μουσικό Γυμνάσιο, Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας και Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.). Είναι μέλος του Πανελληνίου Επιστημονικού Συλλόγου Θεατρολόγων και του Πανελληνίου Δικτύου για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.

